

Identifying the most effective and influential factors in the development of rural tourism In line with sustainable economy

Farhad Javan ¹, Ali Hassanvand ^{2*} and Mohsen Arefnezhad ³

1. Assistant Professor, Department of Tourism Management, Faculty of Cultural Heritage, HandiCrafts and Tourism, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Economics and Accounting, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Lorestan University, Khorramabad, Iran.

3. Associate Professor, Department of Economics and Accounting, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Lorestan University, Khoramabad, Iran.

* Corresponding Author, hasanvand.al@lu.ac.ir

Received: 10/02/2024

Accepted: 16/05/2024

Article Info

Abstract

Research Paper
Volume 5, Issue 15, Spring 2024
Pages 84 - 98

Rural tourism development research is very important for rural communities; Tourism development can provide a source of income and employment for the villagers. The aim of this research was to identify the most influential factors in the development of rural tourism in line with the sustainable economy of the village with the Fuzzy Dematel approach. This research is a mixed research, which was conducted with a qualitative and quantitative approach. From the point of view of the goal, it is classified as developmental research, and from the point of view of the data collection method, it is classified as survey research. The statistical population of the research field in the qualitative and quantitative part is the experts and officials of the cultural heritage and tourism organization of Lorestan and Kermanshah province, as well as the academic staff members of the field of rural development and economics, which are 27 people using the purposeful sampling method and based on the principle of theoretical adequacy. They were considered as research samples. The data collection tool was prepared in the qualitative part of the semi-structured interview, and in the quantitative part, a fuzzy Dimtel questionnaire was prepared. After the analysis, it was found that factors such as identification of potential and actual capacities, formulation and implementation of the strategic document and development of rural tourism and appropriate information about the capabilities of rural tourism are among the most influential factors of rural tourism development in line with the sustainable economy of the village.

Keywords: : tourism, rural development, rural tourism, sustainable economy. .

Cite this article: Javan, F., Hassanvand, A., & Arefnezhad, M. (2024). Identifying the most effective and influential factors in the development of rural tourism In line with sustainable economy, *Economic geography research*, Fire, 5(15), 84-98.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2022661.1143>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Tourism is known as the largest service industry in the world in terms of generating revenue, to the extent that its advancement leads to significant social and economic progress. The awareness of communities about the source of tourism income has led tourism to find a broader concept in all dimensions and be perceived as an industry. As our country's villages have a considerable potential for attracting tourists due to having abundant attractions and rural tourism is increasing, issues such as poverty and unemployment still exist in villages; therefore, it can be understood that there are still obstacles to the development of tourism in villages and identifying the most influential and susceptible factors in the development of rural tourism can significantly help in the development of this industry towards sustainable rural economy. Considering these issues, the main goal of the research is to identify the most influential and susceptible factors in the development of rural tourism towards sustainable economy.

Methodology

This research is a mixed-method study conducted with a qualitative and quantitative approach. In terms of objective, it falls under developmental research and in terms of data collection method, it falls under survey research. This research was conducted in two parts, qualitative and quantitative, where in the qualitative part, factors affecting the development of rural tourism were identified and then in the quantitative stage, the impact of each factor on another factor was measured. The population of the

research area in the qualitative and quantitative parts includes experts and officials of the Cultural Heritage and Tourism Organization of Lorestan and Kermanshah provinces and members of the academic staff in the field of rural development and economics. Using purposive sampling method and based on theoretical sufficiency principle, 27 of them were selected as the research sample. The data collection tool in the qualitative part was semi-structured interviews. In order to assess the validity and reliability of the data collection tool in the qualitative part, content validity, and theoretical and intermediary reliability methods were used, showing the validity and reliability of the qualitative research tool. The validity and reliability of the data collection tool in the quantitative part were content validity and retest reliability, which confirmed the validity and reliability of the questionnaire.

Results and discussion

In this research, using mixed methods and Fuzzy Dematel approach, the most influential and susceptible factors affecting the development of rural tourism towards sustainable rural economy were identified. After analysis, it was determined that factors such as identifying potential and actual capacities, formulating and implementing a strategic document for rural tourism development, and appropriate information dissemination of rural tourism capabilities are among the most influential factors in the development of rural tourism towards sustainable rural economy.

Conclusion

Tourism can act as an important factor in the development and prosperity of villages.

This factor can serve as a new economic source for villages and provide employment and income for the local population. Additionally, tourism can serve as an opportunity to preserve and enhance rural culture and civilization and help attract tourists from all regions.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار

فرهاد جوان^۱، علی حسنونند^{۲*} و محسن عارف‌نژاد^۳

۱. استادیار، گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

۲. استادیار، گروه اقتصاد و حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

۳. دانشیار، گروه اقتصاد و حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۱

اطلاعات مقاله چکیده

پژوهش توسعه گردشگری روستایی اهمیت بسیاری برای جوامع روستایی دارد. توسعه گردشگری می‌تواند برای روستانشینان منبع درآمد و اشتغالزایی فراهم کند. این تحقیق با هدف شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار روستا با رویکرد دیمتل فازی بود. این پژوهش، یک پژوهش آمیخته می‌باشد که با رویکرد کیفی و کمی انجام گرفته است. از نظر هدف در زمره پژوهش‌های توسعه‌ای و از منظر روش گردآوری اطلاعات، در زمره پژوهش‌های پیمایشی قرار می‌گیرد. جامعه آماری حوزه پژوهش در بخش کیفی و کمی کارشناسان و مسئولان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان لرستان و کرمانشاه و همچنین اعضا هیئت‌علمی رشته توسعه روستایی و اقتصاد می‌باشند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس اصل کفایت نظری، ۲۷ نفر از آن‌ها به عنوان نمونه پژوهش در نظر گرفته شدند. ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کیفی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و در بخش کمی پرسشنامه دیمتل فازی بود. پس از تجزیه و تحلیل مشخص گردید که عواملی مانند شناسایی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل، تدوین و اجرای سند راهبردی و توسعه گردشگری روستایی و اطلاع‌رسانی مناسب از توانمندی‌های گردشگری روستایی از تأثیرگذارترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار روستا به شمار می‌آیند.

دوره ۵، شماره ۱۵ بهار ۱۴۰۳
صص ۸۴ - ۹۸
مقاله پژوهشی

کلید واژه‌ها: گردشگری، توسعه روستایی، گردشگری روستایی، اقتصاد پایدار.

hasanvand.al@lu.ac.ir

* نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: جوان، فرهاد؛ حسنونند، علی؛ و عارف‌نژاد، محسن. (۱۴۰۳). شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵ (۱۵)، ۸۴-۹۸.

doi: <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2022661.1143>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

مقدمه

بر اساس گزارش سازمان جهانی گردشگری، ایران در ردیف ده کشور برتر دنیا در زمینه گردشگری قرار دارد، اما سهم کشور ما از این صنعت سودآور چه به لحاظ تعداد و چه به لحاظ گردش مالی بسیار ناچیز (کمتر از نیم درصد) است. بر اساس آمار منتشره در سال ۲۰۱۳ میلادی از مجموع ۱۵۰ میلیون سفر خارجی در جهان، سهم ایران فقط چهار میلیون نفر بوده است (همتی، ۱۳۹۷: ۱۰۸). اعداد و ارقام نشان می‌دهد سهم صنعت گردشگری در اقتصاد ایران بسیار اندک است. بر اساس آمار منتشره سهم مستقیم سفر و گردشگری نسبت به سهم سایر بخش‌های اقتصاد ایران در تولید ناخالص داخلی، حدود دو درصد از کل اعلام شده است. بر این اساس ایران در بین ۱۸۴ کشور جهان باید رتبه ۱۴۷ را به خود اختصاص دهد؛ این در حالی است که صنعت گردشگری ترکیه با ۱/۴ درصد از تولید ناخالص داخلی توانسته رتبه ۷۶ را به خود اختصاص دهد (عیسی‌زاده و قدسی، ۱۳۹۱: ۱۵۵).

گردشگری به عنوان عظیم‌ترین صنعت ارائه خدمات در دنیا از نظر به دست آوردن پول شناخته می‌شود، به طوری که پیشرفت آن باعث پیشرفت اجتماعی و اقتصادی زیادی می‌شود. آگاهی جوامع از منبع درآمد ارزی گردشگری باعث شده که گردشگری مفهوم گسترده‌تری در تمام ابعاد پیدا کند و به عنوان یک صنعت تلقی شود. پیشرفت صنعت برای کشورهای در حال پیشرفت که با مشکلات و بحران‌های زیادی از جمله بیکاری، کمبود منابع ارزی و اقتصاد متکی بر تک محصولی مانند ایران رو به رو هستند از اهمیت خاصی برخوردار است؛ به طوری که می‌توان با برنامه‌ریزی درست و مناسب در این بخش به زیاد شدن تولید، بالا بردن سطح زندگی، رفاه و آسایش عمومی و اشتغال بسیاری دست پیدا کرد تا معضلات جوامع تا حدودی حل شود (فرزین و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۰).

همچنین امروزه از گردشگری به عنوان یکی از عوامل مؤثر در پایداری اقتصاد نواحی روستایی یاد می‌شود، چرا که رونق گردشگری باعث توسعه اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی روستا، اشتغال و مانع خروج نیروی کار آن می‌شود (حسن کاظمی و همکاران، ۱۴۰۲). بُعد اقتصادی این تأثیرات در برگیرنده اشتغال و تعادل میان دستمزدها و ارز خارجی است؛ بُعد ساختار اجتماعی نیز به مقوله فرهنگ سبک زندگی و تعاملات انسانی می‌پردازد و بُعد محیط‌زیست فیزیکی بر مقوله چشم‌انداز طبیعی و استفاده از زمین در دو بخش موقعیت‌های طبیعی و مصنوعی تأکید می‌نماید (همتی، ۱۳۹۷: ۱۱۵).

یکی از اهداف مهم توسعه روستایی کاهش بیکاری، ایجاد و افزایش فرصت‌های شغلی است. بیکاری و کمبود فرصت‌های شغلی که نتیجه عدم تعادل بین عرضه و تقاضای نیروی کار در روستاهاست، از جمله مشکلات اصلی نواحی روستایی کشور به شمار می‌آید. از سوی دیگر کاهش اشتغال در بخش کشاورزی این واقعیت را نشان می‌دهد که در آینده، افزایش اشتغال در نواحی روستایی بیشتر در گرو توسعه بخش‌های صنعت و خدمات خواهد بود و به همین دلیل است که اکثر صاحب‌نظران در استراتژی‌های توسعه روستایی به متنوع‌سازی اقتصاد روستایی و کارا نمودن آن از طریق ایجاد انواع فعالیت‌های اقتصادی تأکید می‌کنند (رضوانی و مرادی، ۱۳۹۱: ۱۶).

توسعه گردشگری در نواحی روستایی و استفاده از جاذبه‌های متعدد طبیعی و فرهنگی روستا به عنوان منبع درآمد و معیشت مردم روستا و در عین حال کمک به حفظ سرمایه‌ها و جاذبه‌های منحصر به فرد طبیعی و فرهنگی روستا یکی از راهبردهایی است که در بسیاری از کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است (Ashely Roe & Goodwin, 2001).

پدیده گردشگری روستایی درون خود با نتایج مثبتی چون گذران فراغت شهرنشینان و استفاده از مناظر طبیعی، توانمندسازی زنان روستایی و ایجاد فرصت شغلی، بازسازی مناطق روستایی و رشد ساختار فرهنگی و اجتماعی و به طور کلی توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاها همراه است. بر همین مبنا می‌توان اهمیت گردشگری روستایی را در سه سطح قرار داد: در سطح نخست برای ساکنان شهرها در سطح دوم برای

برای ساکنان روستاها و در سطح سوم برای توسعه اقتصادی پایدار کشور و توسعه محلی، منطقه‌ای و ملی (محمدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۷).

با توجه به این که روستاهای کشور ما به دلیل برخورداری از جاذبه‌های فراوان ظرفیت قابل قبولی برای جذب گردشگر دارند و گردشگری روستایی نیز افزایش یافته است، اما مسائلی نظیر فقر و اشتغال همچنان در روستاها وجود دارد؛ بنابراین می‌توان دریافت که همچنان موانعی بر سر توسعه گردشگری در روستاها وجود دارد و شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی می‌تواند کمک شایانی در توسعه این صنعت در راستای اقتصاد پایدار روستا داشته باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

گردشگری روستایی: گردشگری روستایی کلیه فعالیت‌های توریستی مرتبط با جاذبه‌های گردشگری طبیعی، فرهنگی، ورزشی، آموزشی، بهداشتی و درمانی، هنری و میراث فرهنگی را شامل می‌شود. انواع توریسم در مناطق روستایی عبارتند از: توریسم طبیعی، توریسم فرهنگی، اکوتوریسم، آگروتوریسم و سیاحت (جاودان خرد، ۱۴۰۰: ۱۳). گردشگری روستایی گونه‌ای کلاسیک از گردشگری پایدار است که مبتنی بر حفظ میراث فرهنگی و طبیعی مناطق روستایی، اتکا به منابع محلی و مشارکت حداکثری ساکنان محلی می‌باشد. گردشگری روستایی به عنوان یک قاعده، مبتنی بر شرکت‌های کوچک مقیاس است، به این معنی که نیازی به سرمایه‌گذاری‌های کلان، اعم از دولتی و خصوصی ندارد. در عین حال این صنعت اثر چند برابری جدی دارد و از اهمیت اجتماعی بالایی برای توسعه مناطق روستایی برخوردار است (Stepa- nova et al., 2023).

گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری است که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد، ولی وجه مشخصه آن استقرار در نواحی روستایی می‌باشد. کنفرانس جهانی گردشگری، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد (International Tourism Conference, 2006). تقاضا برای استفاده گردشگری از مناطق روستایی در سال‌های اخیر به شدت افزایش یافته است. کیفیت موارد موردنیاز مانند وسایل ارتباطی، اصالت منطقه، میراث تاریخی و باستانی و ارتباط نزدیک با جمعیت روستایی بهبود یافته است. توجه رسانه‌ها به اصالت مناطق روستایی به خصوص به زندگی روستایی که به نظر می‌رسد با گسترش زندگی شهری مورد تهدید قرار گرفته است، افزایش یافته و امروزه گردشگران به دنبال جوامع روستایی دست نخورده هستند (Gartner, 2004, 153). توسعه گردشگری روستایی به طور فزاینده‌ای توسط بسیاری از کشورها اجرا می‌شود. این نوع گردشگری با مشارکت جامعه می‌تواند اقتصاد روستایی و درآمد روستائیان را بهبود بخشد (Fafurida & Mulyaningsih, 2023).

رویکردهای توسعه گردشگری در روستا در پنج دسته قرار می‌گیرند؛ رویکرد انبوه‌گرایی که اعتقاد به بهره‌برداری حداکثری از منابع این حوزه جهت توسعه گردشگری روستا دارد و این رویکرد با داشتن جنبه تجاری موجب تخریب منابع طبیعی روستایی می‌شود؛ رویکرد اقتصادی که در آن گردشگری به عنوان صنعت و جهت رسیدن به اهداف اقتصادی می‌باشد؛ رویکرد فضای جغرافیایی که تأکید بر پتانسیل منطقه برای گردشگری داشته و برنامه‌ریزی در آن به گونه‌ایست که اثرات منفی گردشگری کاهش یابد؛ رویکرد اجتماع‌محور که نقش جامعه محلی را در توسعه گردشگری هم دانسته و رویکرد توسعه پایدار که توجه به شاخص‌های پنج‌گانه برای رسیدن به توسعه پایدار گردشگری را پیشنهاد می‌کند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۷).

گردشگری روستایی این توان را دارد که به عنوان ابزاری مؤثر برای رشد اقتصادی در زمان و مکانی که

که کشاورزی نمی‌تواند به مدت طولانی تنها منبع معیشتی باشد، مؤثر واقع شود (Mansfeld & Jonas, 2006: 585). امروزه، گردشگری روستایی به خاطر فراهم ساختن منافع چندی برای روستاها، به صنعت مهمی تبدیل گردیده که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- o رشد اقتصادی، تنوع‌بخشی، تثبیت از طریق ایجاد اشتغال در گردشگری،
- o فراهم کردن منابع درآمدی در بخش کشاورزی، صنایع دستی و خدمات
- o فرصت‌سازی برای تحقق ارزش اقتصادی بر تولیدات غذایی با کیفیت؛ همچنین به تولیدات نامستعمل و ساختمان‌های متروکه،

o افزایش تماس‌ها و ارتباطات اجتماعی به ویژه در جوامع جدا افتاده و گروه‌های اجتماعی بسیار منزوی،
o فرصت‌سازی به ارزیابی مجدد میراث، نمادها و نشانه‌های تاریخ، طبیعت و هویت (Iorio & Corsale, 2010: 156).

اقتصاد پایدار

اقتصاد پایدار به تداوم و پایداری تولید و درآمد، مقاومت در برابر چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و طبیعی اشاره دارد. اقتصاد پایدار اقتصادی است که فرایند تولید و درآمدزایی در آن در تمام فصول و شرایط به صورت مستمر جریان یابد (شایان و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۵). علاوه بر این پایداری اقتصادی به معنای آن است که سیستم‌ها در تعامل با محیط اقتصادی رقابت‌کننده و ماندگار باشند. هر سیستمی که از نظر اقتصادی ماندگار نیست، هر اندازه که مورد قبول جامعه هماهنگ با الزامات محیط‌زیستی و از لحاظ سیاسی مورد حمایت باشد نمی‌تواند تداوم یابد (زاهدی، ۱۳۸۸: ۳۷).

«سطح‌بندی و گروه‌بندی مکانی مؤلفه‌های گردشگری مؤثر در پایداری نواحی روستایی» عنوان پژوهشی است که حسن کاظمی و همکاران (۱۴۰۲) در روستاهای نمونه گردشگری شهرستان آستانه انجام دادند. نتایج نشان داد روستای دستک و لله وجه‌سر در بخش ساحلی، روستای پرکاپشت یاورزاده در بخش مرکزی و روستای گیسوم و کته شصت آبادان از شرایط بهتری نسبت به سایر روستاها برخوردار هستند. همچنین تحلیل خوشه‌های مؤلفه‌های گردشگری، روستاها را در ۳ گروه و تحلیل مؤلفه‌های مبنا را در ۵ گروه قرار داد. تحلیل مکانی گروه‌ها در فضای شهرستان نشان‌دهنده عدم توسعه یکنواخت مؤلفه‌ها در روستاهای این ناحیه بوده و این تفاوت‌ها از قابلیت‌های گردشگری روستاها و عدم وجود برنامه‌ریزی جامع فضایی در سطوح مختلف اعم از ملی، منطقه‌ای و محلی ناشی می‌شود.

مهدوی و همکاران (۱۴۰۱) به شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر وضعیت آینده توسعه پایدار منظومه روستایی شهر بابک و بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری این عوامل بر یکدیگر می‌پردازند. با توجه به امتیاز بالای تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم، ۱۲ عامل کلیدی در توسعه پایدار منظومه شهر بابک تأثیرگذارند. فاکتورهای کلیدی مهم در بعد کالبدی، فاصله روستا از شهر اصلی، ایجاد زیرساخت‌ها، توسعه شبکه حمل‌ونقل ناحیه‌ای، در بعد مدیریتی، افزایش اعتماد، برنامه‌باوری و برنامه‌محوری منظومه، مسئولیت‌پذیری، در بعد اقتصادی، وضعیت امنیت و ثبات شغلی روستائیان و توسعه گردشگری در منظومه، عوامل تأثیرگذار بر آینده توسعه پایدار منظومه شهر بابک هستند.

جاودان خرد (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای به شناسایی مشکلات توسعه گردشگری در مناطق روستایی شهرستان بویراحمد پرداخته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که توان جذب گردشگر مناطق روستائیان شهرستان بسیار بالاست و نیازمند ارائه سیاست‌های مناسب از سوی سازمان‌های مجری در جهت رفع محدودیت‌ها و استفاده از پتانسیل‌ها و توانمندی‌های موجود است.

یافته‌های پژوهش قلمی چراغ‌تپه و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «شناسایی و تحلیل پیشران‌های توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ارومیه)» نشان داد که از ۴۲ عامل شناسایی شده عوامل میزان درآمد از گردشگری، رقابت‌پذیری، میزان اشتغال در بخش گردشگری، میزان سرمایه‌گذاری در بخش

گردشگری، تنوع فرصت‌های شغلی گردشگران، آگاهی جامعه محلی و گردشگران، حس اعتماد گردشگر، افزایش فرهنگ گردشگرپذیری، تغییر کاربری اراضی در اثر گردشگری، فضاهای گردشگری، تأسیسات زیربنایی، خدمات رفاهی به عنوان خروجی میک‌مک در آینده توسعه گردشگری پایدار روستاهای شهرستان ارومیه تأثیرگذار هستند.

«واکاوی موانع اقتصادی توسعه گردشگری در نواحی روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان زنجان)» عنوان پژوهشی است که توسط احمدی و عباسی (۱۴۰۰) انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که روستاهای هدف گردشگری استان زنجان در مقوله اقتصادی با مشکلات اساسی مواجه‌اند. این مشکلات عبارتند از: محدودیت فصول گردشگری، آسیب‌پذیری اقتصاد کشاورزی، ضعف توانمندی‌های فردی، فضای نامناسب اقتصادی، فقدان ریسک‌پذیری، فقدان شناخت بازار و ضعف دانش فنی کسب‌وکار.

رحیمی‌پور و همکاران (۱۳۹۹) به شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز و بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری این عوامل بر یکدیگر می‌پردازند و نتایج تحقیق ایشان نشان می‌دهد ۱۰ عامل اصلی کلیدی و تأثیرگذار در آینده توسعه گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز شناسایی شدند و از بین این عوامل شرایط آب‌وهوایی و مشارکت و همبستگی تأثیرگذارترین عوامل در توسعه گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز هستند. آگاهی جامعه محلی و گردشگران، رقابت‌پذیری و سیاست‌های تشویقی نیز در درجات بعدی اهمیت قرار دارند.

یافته‌های پژوهش رضوانی و مرادی (۱۳۹۱) با عنوان «امکان‌سنجی توسعه گردشگری با رویکرد سیستمی در روستاهای حاشیه کویر میقان اراک» به دلیل عدم شناخت گردشگران و نیز فقدان برنامه بازاریابی و تبلیغات، تقاضای گردشگری در وضع موجود در منطقه در حد ضعیف است؛ همچنین عناصر تشکیل دهنده عرضه گردشگری از دیدگاه خانوار و مسئولان محلی، شامل شاخص‌های جاذبه‌ها، حمل‌ونقل، زیرساخت‌ها و خدمات، پیشبرد فروش و مشارکت در حد خوب می‌باشد، ولی شاخص اطلاعات بر خلاف سایر شاخص‌ها در حد ضعیف ارزیابی گردید.

«تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی» عنوان مطالعه‌ای است که توسط جمعه‌پور و احمدی (۱۳۹۰) در روستای برغان انجام شد. نتایج نشان می‌دهد که گردشگری در روستای برغان اگر چه باعث به وجود آمدن اشتغال و در نتیجه درآمد مرتبط با گردشگری و نیز کمک به رشد برخی از فعالیت‌های روستایی مانند باغداری و خدمات شده، اما این تأثیر بسیار محدود است و تنها برخی از خانوارها را در برمی‌گیرد؛ همچنین به علت نبود نهاد محلی و متولی مختص گردشگری منافع عمومی حاصل از گردشگری برای کل جامعه محلی محقق نشده است. در مجموع گردشگری بر جنبه‌های دیگری چون مسائل اجتماعی، زیست‌محیطی و نهادی تأثیرات مثبت چندانی نداشته و در مواردی تأثیرات منفی اجتماعی و زیست‌محیطی به همراه داشته است.

فافریدا و مولیانینگسیه^۱ (۲۰۲۳) به بررسی سیستماتیک ادبیات توسعه گردشگری روستایی پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد که سه موضوع بزرگ در مطالعه گردشگری روستایی وجود دارد. بر اساس این سه خوشه، می‌توان تشخیص داد که مطالعات با تمرکز بر گردشگری روستایی، خوشه گردشگری روستایی و گردشگری جامعه‌محور انجام شده است. با این حال هیچ مطالعه‌ای که دو مفهوم گردشگری خوشه‌ای و جامعه‌محور را به طور هم‌زمان ترکیب کند انجام نشده است. از نتایج بررسی ادبیات، مشخص شد که توسعه گردشگری روستایی با استفاده از رویکرد خوشه‌ای یا گردشگری جامعه‌محور در بهبود اقتصاد روستایی موفق بوده است.

«توسعه گردشگری روستایی در مناطقی از روسیه به عنوان عاملی برای توسعه پایدار مناطق روستایی»

پژوهشی است که توسط استفانوا^۱ و همکاران (۲۰۲۳) انجام شده است. آن‌ها بر این باورند که برای افزایش رقابت‌پذیری گردشگری روسیه در بازار خدمات توریستی نیاز است که گردشگری روسیه مطابق روندهای مدرن جهانی باشد. فدراسیون روسیه فرصت‌های زیادی برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در سطح وسیع دارد. با توجه به استراتژی توسعه گردشگری در فدراسیون روسیه تا سال ۲۰۳۵، هدف اصلی توسعه همه جانبه مزیت‌های رقابتی کلیدی توسعه گردشگری در فدراسیون روسیه به دلیل وجود نقاط جذاب فراوان برای گردشگران روسی و خارجی است. در این شرایط گردشگری روستایی به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل توسعه پایدار مناطق روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برای توسعه پایدار اقتصاد منطقه به منابع مالی دائمی نیاز است که از جمله می‌توان آن را از توسعه گردشگری کشاورزی به دست آورد؛ بنابراین انجام فعالیت‌هایی در منطقه، نه تنها با هدف ایجاد یک محیط گردشگری در دسترس و راحت، بلکه برای توسعه حوزه‌های اولویت‌دار فعالیت گردشگری در مناطق روستایی ضروری می‌باشد.

«خوشه‌های دهکده گردشگری: پتانسیلی برای توسعه در چپارا (اندونزی)» پژوهشی است که توسط فافوریدا^۲ و همکاران (۲۰۲۳) انجام شد. نتایج نشان داد که در منطقه چپارا سه گروه از دهکده‌های توریستی وجود دارد: (الف) خوشه ۱ دارای شش روستای گردشگری است که دارای تعداد بازدیدکننده زیاد، دسترسی آسان، امکانات عمومی و توریستی مناسب، اما جاذبه‌های کمی دارند و مکان‌های آن‌ها از یکدیگر بسیار دور است؛ (ب) خوشه ۲ دارای هشت دهکده توریستی با جاذبه‌های فراوان، امکانات عمومی مناسب، فواصل نزدیک بین مکان‌ها و دسترسی آسان، اما دارای تعداد کم بازدیدکننده و امکانات توریستی محدود است؛ (ج) خوشه ۳ دارای ده دهکده توریستی، دسترسی آسان، اما نرخ پایین بازدید توریستی، جاذبه‌های محدود، فواصل طولانی بین مکان‌ها و همچنین امکانات عمومی و توریستی محدود است.

فافوریدا^۳ و همکاران (۲۰۲۳) پژوهشی با عنوان «توسعه گردشگری روستایی: اندازه‌گیری اثربخشی موفقیت توسعه روستا» انجام دادند. یافته‌ها بیانگر آن است که به طور کلی وجود روستاهای توریستی می‌تواند تأثیر مثبتی در افزایش جذابیت، امکانات رفاهی و توسعه پایدار داشته باشد. این یافته‌ها ثابت می‌کند که وجود یک دهکده توریستی می‌تواند از دستیابی به اهداف توسعه پایدار روستا حمایت کند. این مطابق با مطالعات قبلی است که نشان می‌دهد توسعه گردشگری روستایی می‌تواند تأثیر مثبتی بر شرایط اقتصادی روستا داشته باشد.

هوانگ و لی^۴ (۲۰۱۵) تأثیر سیاست گردشگری روستایی غیرکشاورزی در درآمد کره جنوبی را بررسی کرده‌اند. این تحقیق از طریق شاخص‌های قابل سنجش و ارزیابی بر روی خانوارهای روستایی که درآمدشان از راه‌هایی غیر از کشاورزی به دست می‌آید، صورت گرفته است. نتیجه به دست آمده نشان می‌دهد که برنامه‌های اجرایی از دو دیدگاه مقطعی و طولی مثبت ارزیابی شده و در زمانی که این برنامه‌ها اجرایی نشده بودند، به دلیل عدم رقابت داخلی و نبود نیروی انسانی روستائیان غیرکشاورز در کسب درآمد با مشکلات زیادی مواجه بودند.

۱. Stepanova

۲. Fafurida

۳. Fafurida

۴. Hwang & Lee

روش پژوهش

این پژوهش یک پژوهش آمیخته می‌باشد که با رویکرد کیفی و کمی انجام گرفته است. از نظر هدف در زمره پژوهش‌های توسعه‌ای و از منظر روش گردآوری اطلاعات، در زمره پژوهش‌های پیمایشی قرار می‌گیرد. این پژوهش در دو بخش کیفی و کمی انجام شده، به این صورت که در بخش کیفی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی شناسایی و سپس در مرحله کمی تأثیر هر عامل بر عامل دیگر سنجیده شد. جامعه آماره حوزه پژوهش در بخش کیفی و کمی کارشناسان و مسئولان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان لرستان و کرمانشاه و اعضای هیئت‌علمی رشته توسعه روستایی و اقتصاد می‌باشند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس اصل کفایت نظری ۲۷ نفر از آن‌ها به عنوان نمونه پژوهش در نظر گرفته شدند. ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کیفی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته (یکسری از سؤالات از قبل طراحی شدند و تعدادی در حین مصاحبه طرح شدند) و در بخش کمی پرسشنامه دیمتل فازی تهیه گردید که این پرسشنامه شامل مؤلفه‌هایی است که عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر بر توسعه گردشگری روستایی را مشخص می‌کند. برخی از سؤالات مصاحبه شامل: به نظر شما عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی کدامند؟ چه عواملی بر بهبود گردشگری روستایی تأثیرگذار است؟ چه دلایلی موجب بروز پایداری گردشگری روستایی می‌شود؟ می‌باشند. به منظور سنجش روایی و پایایی ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کیفی، از روش محتوایی و روایی نظری و پایایی درون‌گذار- میان‌گذار استفاده شد که نشان از تأیید روایی و پایایی ابزار کیفی پژوهش داشت. روایی و پایایی ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کمی، روایی اعتبار محتوا و پایایی بازآزمون بود که روایی و پایایی پرسشنامه را تأیید کرد.

تکنیک دیمتل

تکنیک دیمتل فازی^۱ یک روش آماری بر اساس مقایسه‌های زوجی و از ابزارهای تصمیم‌گیری بر مبنای تئوری گراف می‌باشد که ضمن استفاده از متغیرهای زبانی، تصمیم‌گیری در شرایط عدم اطمینان محیطی را تسهیل می‌کند. این روش اولین بار توسط دو پژوهشگر به نام‌های فونتلا و گابوس (۱۹۷۶) ارائه شد. این روش با بررسی ارتباط میان شاخص‌ها، میزان اثرگذاری و اهمیت آن‌ها را به شکل وزن‌دهی مشخص می‌کند. خصوصیت مشهود این تکنیک، تصمیم‌گیری چندشاخصه و کارکرد آن در خلق تعامل و ساختار میان عوامل می‌باشد. این روش همچنین قادر است وابستگی‌های درونی بین عوامل را شناسایی و قابل فهم کند (وو^۲، ۲۰۰۸). مراحل روش دیمتل فازی به شرح زیر است:

انتخاب جمعی از متخصصان: گام اول در این تکنیک، ایجاد جمعی از متخصصان مطلع و باتجربه در زمینه موضوع مدنظر، به منظور گردآوری اطلاعات برای حل معضل است.

توسعه معیارهای ارزیابی و طراحی مقیاس فازی: در این گام به منظور تبدیل عبارات کلامی به اعداد فازی از ۵ عبارت کیفی استفاده شده که در جدول ۳ به نمایش درآمده است.

یافته‌ها و بحث

یافته‌های جمعیت‌شناختی

اطلاعات جمعیت‌شناختی اعضای نمونه در جدول ۱ نشان داده شده است (اعضای نمونه در هر دو بخش کیفی و کمی یکسان بودند).

۱. fuzzy DEMATEL method

۲. Wu

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی

جنسیت	فراوانی	سن	فراوانی	مدرک تحصیلی	فراوانی	سابقه کار	فراوانی
زن	۸	۳۰-۴۰	۷	کارشناسی	۶	کمتر از ۱۰	۶
مرد	۱۹	۴۱-۵۰	۱۳	کارشناسی ارشد	۱۴	۱۰-۱۵	۱۳
		بیش از ۵۰	۷	دکتری	۷	بیشتر از ۱۵	۸

یافته‌های کیفی

به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی

کد	عامل	کد	عامل
C10	جانمایی روستاهای هدف گردشگری در نقشه‌ها	C1	ارائه تسهیلات با نرخ بهره پایین جهت توسعه صنایع دستی
C11	ارائه تسهیلات کم بهره جهت احداث اقامتگاه‌های بومگردی	C2	اطلاع‌رسانی مناسب از توانمندی‌های گردشگری
C12	وجود شبکه‌های آب، برق و گاز	C3	ایجاد مراکز تفریحی و رفاهی خاص روستا
C13	وجود خدمات عمومی (پارکینگ، سرویس بهداشتی و ...)	C4	وجود شبکه‌های ارتباطی (اینترنت و ...)
C14	ایجاد بازارچه‌های محلی	C5	طراحی اپلیکیشن‌های اکوتوریسم روستایی
C15	وجود راه‌های ارتباطی	C6	افزایش تورهای گردشگری
C16	ایجاد انگیزه در بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در این حوزه	C7	وجود مراکز درمانی در دسترس
C17	شناسایی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل	C8	تدوین و اجرای سند راهبردی توسعه گردشگری روستایی توسط سازمان‌های مسئول
C18	برقراری امنیت گردشگران	C9	آموزش و فرهنگ‌سازی ساکنان روستا در راستای گردشگرپذیری

بعد از انجام مصاحبه با خبرگان و با توجه به نظر اجماع خبرگان، ۱۸ مؤلفه عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی مطابق جدول بالا شناسایی شدند.

پس از شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی و تعیین نمونه، در مرحله اول می‌بایست ماتریس ارتباط مستقیم متغیرها تشکیل شود. ماتریس ارتباط مستقیم یک ماتریس مربعی است که سطر و ستون‌های آن نشان دهنده عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی می‌باشند. در این ماتریس با استفاده از اعداد فازی مثلثی متناظر با طیف ۵ تایی لیکرت (جدول ۳)، تأثیر هر معیار بر معیار دیگر سنجیده می‌شود.

جدول ۳. متغیرهای زبانی فازی مثلثی

بدون تأثیر	تأثیر کم	تأثیر متوسط	تأثیر زیاد	تأثیر خیلی زیاد
(۰، ۰، ۰/۲۵)	(۰، ۰/۲۵، ۰/۵)	(۰/۲۵، ۰/۵، ۰/۷۵)	(۰/۵، ۰/۷۵، ۱)	(۰/۷۵، ۱، ۱)

تحلیل کمی یافته‌ها

در این پژوهش با توجه به اینکه عوامل مؤثر شناسایی شده ۱۸ عامل بودند، ماتریس مربعی یک ماتریس $[18 \times 18]$ می‌باشد. هر کدام از خبرگان بر اساس عبارات کلامی تأثیر هر عامل بر عامل دیگر را مشخص کردند و مؤلفه‌ها با استفاده از جدول (۳) به اعداد فازی تبدیل شدند. گام بعدی این تکنیک، نرمالایز کردن داده‌هاست که با استفاده از مجموع عناصر سطر و تقسیم به ماکزیمم مقادیر، ماتریس نرمال شده به دست آمد. بعد از اینکه نرمال‌سازی داده‌ها انجام شد، ماتریس روابط کل بین زوج‌ها، یعنی همان ماتریس (T) محاسبه شد. در گام بعد بایستی جمع تمام عناصر سطری (R) و عناصر ستونی (C) ماتریس روابط کل فازی محاسبه شود. R (مجموع عوامل سطری) بیانگر میزان تأثیر هر مؤلفه بر سایر مؤلفه‌ها می‌باشد.

برای تحلیل پرسش‌نامه دیمتیل فازی، از نرم‌افزار Excel استفاده شده و ابتدا میانگین حسابی پاسخ‌های مربوط به هر عامل برای اجتماع پاسخ‌های خبرگان محاسبه شد، سپس با توجه به مقادیر فازی جدول ۱ ماتریس، روابط مستقیم فازی به صورت (L,M,U) به دست آمد که در جدول ۴ ارائه شده است.

تشکیل ماتریس مستقیم ارتباط اولیه

پس از جمع‌آوری نظرات خبرگان، معادل فازی هر یک از پاسخ‌ها با توجه به جدول مؤلفه‌ها (۱) جایگزین می‌شود. به این ترتیب ماتریس ارتباط مستقیم اولیه فازی تشکیل می‌شود.

$$Z = \begin{matrix} C_1 C_1 \\ C_2 C_2 \\ \vdots \\ C_3 C_3 \end{matrix} \begin{bmatrix} 0 & Z_{12} & \dots & Z_{1n} \\ Z_{21} & 0 & \dots & Z_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ Z_{n1} & Z_{n2} & \dots & 0 \end{bmatrix}, \quad Z = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij}) \quad (1)$$

جدول ۴. ماتریس روابط مستقیم فازی

ماتریس روابط مستقیم فازی	۱	۲	۳	...	۱۶	۱۷	۱۸
۱	(۰,۰,۰)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)
۲	(۰,۵۰,۷۵,۰,۸۷۵)	(۰,۰,۰)	(۰,۷۵,۱,۱)	(۰,۰,۱۲۵,۰,۲۵)	(۰,۷۵,۱,۱)	(۰,۷۵,۱,۱)
۳	(۰,۰,۲۵,۰,۵)	(۰,۰,۲۵,۰,۵)	(۰,۰,۰)	(۰,۰,۲۵,۰,۵)	(۰,۰,۰,۲۵)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)
...
۱۶	(۰,۰,۰,۲۵)	(۰,۰,۱۲۵,۰,۳۷۵)	(۰,۰,۲۵,۰,۵)	(۰,۰,۰)	(۰,۳۷۵,۰,۵۰,۶۲۵)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)
۱۷	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)	(۰,۵۰,۷۵,۰,۸۷۵)	(۰,۷۵,۱,۱)	(۰,۲۵,۰,۵۰,۷۵)	(۰,۰,۰)	(۰,۵,۱,۱)
۱۸	(۰,۵,۰,۷۵,۱)	(۰,۵,۰,۷۵,۱)	(۰,۷۵,۱,۱)	(۰,۵,۰,۷۵,۱)	(۰,۷۵,۱,۱)	(۰,۰,۰)

برای نرمال کردن داده‌ها، ابتدا با توجه به رابطه موجود در مرحله چهارم دیمتیل فازی، جمع هر سطر محاسبه و سپس هر داده تقسیم بر مقدار ماکزیمم آن‌ها شد. در جدول ۵ ماتریس نرمال شده مقادیر آمده است. محاسبه ماتریس ارتباط مستقیم نرمال شده در اینجا از طریق فرمول نرمال‌سازی که مقیاس فاکتورها را به مقیاس‌های قابل مقایسه تبدیل می‌کند، استفاده می‌شود.

$$r = \max_{1 \leq i \leq n} \left(\sum_{j=1}^n a_{ij} \right) a_{ij} = \sum_{j=1}^n z_{ij} = \left(\sum_{j=1}^n l_{ij}, \sum_{j=1}^n m_{ij}, \sum_{j=1}^n u_{ij} \right) \quad (2)$$

ماتریس X ماتریس فازی روابط مستقیم نرمال شده نامیده می‌شود.

$$X_{ij} = \frac{z_{ij}}{r} = \left(\frac{l_{ij}}{r}, \frac{m_{ij}}{r}, \frac{u_{ij}}{r} \right) \quad X = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \dots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & \dots & X_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ X_{m1} & X_{m2} & \dots & X_{nm} \end{bmatrix} \text{ and} \quad (3)$$

جدول ۵. ماتریس نرمال شده

.....	۱۶	۱۷	۱۸
.....	(۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)	(۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)	(۰/۰۰۶۷،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)
.....	(۰،۰/۰۰۳۰،۰/۰۰۶۱)	(۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶،۰/۰۲۴۷)	(۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶،۰/۰۲۴۷)
.....	(۰،۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳)	(۰،۰،۰،۰/۰۰۶۱)	(۰،۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)
.....
.....	(۰،۰،۰)	(۰/۰۰۹۵،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۵۴)	(۰،۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)
.....	(۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)	(۰،۰،۰)	(۰/۰۱۲۳،۰/۰۲۴۶،۰/۰۲۴۷)
.....	(۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶)	(۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶)	(۰،۰،۰)
ماتریس نرمال شده	۱	۲	۳
۱	(۰،۰،۰)	(۰/۰۰۶۷،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)	(۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)
۲	(۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۱۶)	(۰،۰،۰)	(۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶،۰/۰۲۴۷)
۳	(۰،۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳)	(۰،۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳)	(۰،۰،۰)
.....
۱۶	(۰،۰،۰،۰۰۶۱)	(۰،۰/۰۰۳۰،۰/۰۰۹۲)	(۰،۰/۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳)
۱۷	(۰،۰۰۶۱،۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵)	(۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۱۶)	(۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶،۰/۰۲۴۷)
۱۸	(۰،۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶)	(۰/۰۱۲۳،۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶)	(۰/۰۱۸۵،۰/۰۲۴۶،۰/۰۲۴۷)

بعد از نرمال‌سازی، ماتریس روابط کل بین زوج‌ها (T) به صورت جدول ۶ محاسبه می‌شود.
محاسبه ماتریس روابط کل
ماتریس T روابط کل بین زوج‌ها را منعکس می‌کند که به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$t_{ij} = (l_{ij}^u, m_{ij}^m, u_{ij}^u) T = \begin{bmatrix} t_{11} & t_{12} & \dots & t_{1n} \\ t_{21} & t_{22} & \dots & t_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ t_{m1} & t_{m2} & \dots & t_{mn} \end{bmatrix} \text{ and} \quad (4)$$

$$[l_{ij}^u] = X_l \times (I - X_l)^{-1}, \quad [m_{ij}^m] = X_m \times (I - X_m)^{-1}, \quad [u_{ij}^u] = X_u \times (I - X_u)^{-1}$$

جدول ۶. ماتریس روابط کل بین زوج‌ها (T)

.....	۱۶	۱۷	۱۸
.....	(۰/۰۰۶۷،۰/۰۱۴۴،۰/۰۲۴۱)	(۰/۰۰۶۹،۰/۰۱۵۰،۰/۰۲۴۸)	(۰/۰۰۶۹،۰/۰۱۵۲،۰/۰۲۵۲)
.....	(۰/۰۰۱۷،۰/۰۰۷۳،۰/۰۱۳۴)	(۰/۰۲۰۰،۰/۰۲۸۶،۰/۰۳۱۲)	(۰/۰۲۰۲،۰/۰۲۹۴،۰/۰۳۲۴)
.....	(۰/۰۰۰۶،۰/۰۰۸۴،۰/۰۱۷۴)	(۰/۰۰۰۵،۰/۰۰۲۳،۰/۰۱۱۴)	(۰/۰۰۶۸،۰/۰۱۴۸،۰/۰۲۴۰)
.....
.....	(۰/۰۰۰۲،۰/۰۰۱۰،۰/۰۰۳۷)	(۰/۰۰۹۳،۰/۰۱۳۲،۰/۰۱۸۹)	(۰/۰۰۶۳،۰/۰۱۳۴،۰/۰۲۲۳)
.....	(۰/۰۰۷۶،۰/۰۱۶۵،۰/۰۲۵۹)	(۰/۰۰۱۷،۰/۰۰۴۶،۰/۰۰۷۹)	(۰/۰۱۴۱،۰/۰۲۹۵،۰/۰۳۲۹)
.....	(۰/۰۱۳۶،۰/۰۲۲۳،۰/۰۳۲۴)	(۰/۰۱۳۹،۰/۰۲۲۷،۰/۰۳۲۸)	(۰/۰۰۱۸،۰/۰۰۵۲،۰/۰۰۹۷)

T	۱	۲	۳
۱	(۰/۰۰۰۳۰/۰۰۱۳۰/۰۰۴۶)	(۰/۰۰۶۷۰/۰۰۱۴۳۰/۰۰۲۴۱)	(۰/۰۰۷۰۰/۰۰۱۵۲۰/۰۰۲۴۸)
۲	(۰/۰۱۳۴۰/۰۰۲۱۲۰/۰۰۲۶۹)	(۰/۰۰۱۵۰/۰۰۳۷۰/۰۰۰۶۶)	(۰/۰۰۲۰۷۰/۰۰۲۹۸۰/۰۰۳۲۲)
۳	(۰/۰۰۰۲۰/۰۰۰۷۳۰/۰۰۱۶۰)	(۰/۰۰۰۶۰/۰۰۰۸۰/۰۰۱۶۹)	(۰/۰۰۲۰۷۰/۰۰۲۹۸۰/۰۰۳۲۲)
.....
۱۶	(۰/۰۰۰۱۰/۰۰۰۷۰/۰۰۰۹۱)	(۰/۰۰۰۲۰/۰۰۰۴۰/۰۰۱۲۷)	(۰/۰۰۰۳۰/۰۰۰۷۴۰/۰۰۱۶۲)
۱۷	(۰/۰۰۰۷۲۰/۰۰۱۵۲۰/۰۰۲۴۴)	(۰/۰۱۳۴۰/۰۰۲۱۸۰/۰۰۲۸۲)	(۰/۰۰۲۰۵۰/۰۰۲۹۸۰/۰۰۳۲۶)
۱۸	(۰/۰۱۳۲۰/۰۰۲۰۹۰/۰۰۳۰۸)	(۰/۰۱۳۴۰/۰۰۲۱۸۰/۰۰۳۱۹)	(۰/۰۰۲۰۳۰/۰۰۲۹۵۰/۰۰۳۳۴)

بعد از ماتریس روابط کل بین زوج‌ها (T)، ماتریس دیفازی شده روابط کل به صورت جدول ۷ محاسبه می‌شود.

به دست آوردن مجموع سطرها و ستون‌های ماتریس T

گام بعدی به دست آوردن مجموع سطرها (R) و ستون‌های (C) ماتریس روابط کل فازی است. مجموع سطرها و ستون‌ها با توجه به فرمول‌های زیر محاسبه می‌شود:

$$R = (R_i)_{n \times 1} = \left[\sum_{i=1}^n T_{ij} \right]_{n \times 1} \tag{۵}$$

$$C = (C_i)_{1 \times n} = \left[\sum_{i=1}^n T_{ij} \right]_{1 \times n}$$

جدول ۷. ماتریس دیفازی شده روابط کل

R	C18	C17	C16	C15	C14	C13	C12	C11	C10	C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	بهزی
0.2675	0.0157	0.0155	0.0149	0.0155	0.0188	0.0151	0.0151	0.0027	0.0222	0.0210	0.0049	0.0152	0.0155	0.0216	0.0216	0.0156	0.0149	0.0019	C1
0.3457	0.0279	0.0271	0.0075	0.0280	0.0043	0.0050	0.0050	0.0265	0.0277	0.0273	0.0270	0.0226	0.0171	0.0227	0.0170	0.0282	0.0039	0.0207	C2
0.2051	0.0151	0.0042	0.0087	0.0028	0.0121	0.0085	0.0085	0.0080	0.0194	0.0085	0.0252	0.0207	0.0206	0.0090	0.0148	0.0028	0.0084	0.0077	C3
0.1238	0.0088	0.0034	0.0137	0.0034	0.0067	0.0029	0.0029	0.0028	0.0128	0.0031	0.0137	0.0136	0.0031	0.0140	0.0016	0.0034	0.0113	0.0026	C4
0.1732	0.0147	0.0143	0.0143	0.0144	0.0074	0.0038	0.0038	0.0033	0.0102	0.0036	0.0145	0.0083	0.0145	0.0023	0.0206	0.0145	0.0059	0.0029	C5
0.1734	0.0147	0.0083	0.0143	0.0084	0.0073	0.0035	0.0035	0.0032	0.0145	0.0035	0.0144	0.0142	0.0022	0.0206	0.0205	0.0085	0.0088	0.0029	C6
0.1396	0.0141	0.0079	0.0139	0.0080	0.0070	0.0032	0.0032	0.0029	0.0166	0.0076	0.0034	0.0016	0.0142	0.0141	0.0080	0.0080	0.0031	0.0026	C7
0.3881	0.0278	0.0275	0.0267	0.0278	0.0196	0.0275	0.0275	0.0161	0.0282	0.0227	0.0046	0.0164	0.0065	0.0226	0.0168	0.0280	0.0266	0.0153	C8
0.3784	0.0203	0.0272	0.0223	0.0277	0.0197	0.0228	0.0228	0.0219	0.0166	0.0044	0.0166	0.0226	0.0171	0.0227	0.0231	0.0278	0.0219	0.0213	C9
0.2147	0.0151	0.0147	0.0024	0.0151	0.0180	0.0148	0.0145	0.0093	0.0147	0.0148	0.0026	0.0148	0.0146	0.0029	0.0153	0.0144	0.0020	0.0020	C10
0.3126	0.0209	0.0034	0.0260	0.0260	0.0034	0.0263	0.0263	0.0024	0.0232	0.0256	0.0032	0.0209	0.0211	0.0036	0.0265	0.0261	0.0030	0.0249	C11
0.1137	0.0019	0.0107	0.0076	0.0018	0.0110	0.0015	0.0015	0.0073	0.0087	0.0016	0.0135	0.0105	0.0015	0.0077	0.0107	0.0017	0.0074	0.0071	C12
0.1343	0.0031	0.0135	0.0029	0.0083	0.0067	0.0168	0.0168	0.0081	0.0104	0.0029	0.0053	0.0083	0.0114	0.0031	0.0084	0.0030	0.0028	0.0025	C13
0.1622	0.0144	0.0141	0.0035	0.0144	0.0027	0.0114	0.0114	0.0087	0.0068	0.0141	0.0090	0.0037	0.0113	0.0036	0.0122	0.0145	0.0035	0.0031	C14
0.1304	0.0109	0.0077	0.0030	0.0017	0.0044	0.0138	0.0138	0.0084	0.0073	0.0077	0.0034	0.0033	0.0109	0.0032	0.0056	0.0109	0.0113	0.0029	C15
0.1274	0.0139	0.0137	0.0015	0.0078	0.0068	0.0077	0.0077	0.0029	0.0075	0.0076	0.0033	0.0032	0.0109	0.0086	0.0086	0.0079	0.0053	0.0027	C16
0.4078	0.0265	0.0047	0.0167	0.0280	0.0271	0.0276	0.0276	0.0266	0.0195	0.0273	0.0273	0.0168	0.0276	0.0221	0.0174	0.0282	0.0214	0.0156	C17
0.4174	0.0055	0.0231	0.0228	0.0280	0.0260	0.0275	0.0275	0.0221	0.0154	0.0273	0.0229	0.0229	0.0278	0.0231	0.0235	0.0282	0.0223	0.0215	C18
	0.2714	0.2409	0.2229	0.2672	0.2087	0.2395	0.2395	0.1884	0.2764	0.2304	0.2267	0.2272	0.2480	0.2392	0.2599	0.2726	0.1962	0.1604	C

در جدول ۷، R (جمع عناصر هر سطر) نشان‌دهنده میزان تأثیرگذاری آن عامل بر سایر عوامل است. جمع عناصر ستون (C) برای هر عامل نشان‌دهنده میزان تأثیرپذیری آن عامل از دیگر عوامل است؛ بر این اساس با توجه به جدول ۷ شناسایی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل، تدوین و اجرای سند راهبردی توسعه گردشگری روستایی و اطلاع‌رسانی مناسب از توانمندی‌های گردشگری از تأثیرگذارترین و وجود راه‌های ارتباطی، وجود شبکه‌های ارتباطی (اینترنت) و وجود شبکه‌های آب و برق و گاز از تأثیرپذیرترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی می‌باشد. در جدول ۸ مقادیر R+C و R-C نیز ارائه شده‌اند.

دیفازی کردن مقادیر R+C و R-C و ترسیم نمودار علت و معلولی (اثرگذاری و اثرپذیری) تمام مقادیر به دست آمده R+C و R-C، اعداد فازی هستند که برای به دست آوردن نمودار علت و معلولی باید آن‌ها را با فرمول زیر دیفازی کنیم:

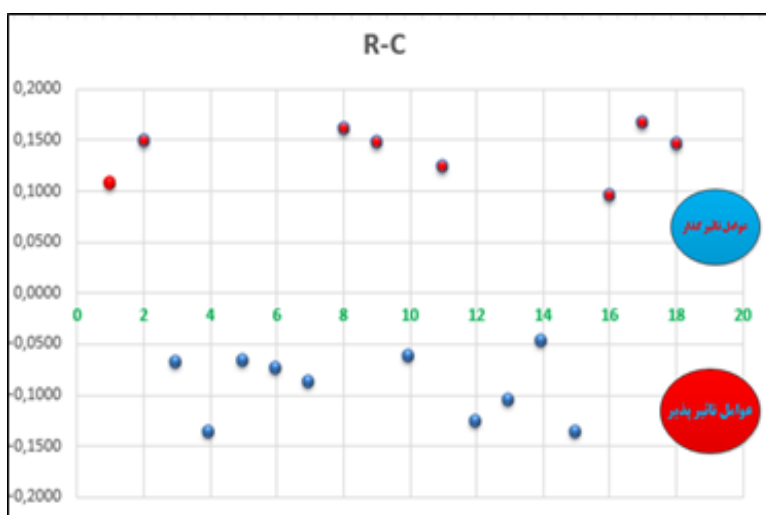
$$BNP_{ij} = \frac{u_{ij} - l_{ij} + m_{ij} - l_{ij}}{3} + l_{ij} \quad (۶)$$

محل عامل‌ها در سلسله مراتب نهایی توسط ستون‌های (R+C) و (R-C) مشخص می‌شود، طوری که (R-C) نشان‌دهنده موقعیت یک عامل (در طول محور عرض‌ها) است. این موقعیت در صورت مثبت بودن (R-C) به طور قطع یک علت بوده و در صورت منفی بودن، به طور قطع معلول خواهد بود. (R+C) نیز نشان‌دهنده مجموع شدت یک عامل (در طول محور طول‌ها)، هم از نظر علت (اثرگذاری) و هم از نظر معلول (اثرپذیری) است.

جدول ۸. مقادیر R+C و R-C

C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	
۰,۶۰۸۸۰۶	۰,۶۱۴۸۴۴	۰,۳۶۶۷۹۸	۰,۴۲۱۴۷۷	۰,۴۱۲۳۸۶	۰,۳۸۳۷۴۶	۰,۴۷۷۶۳۲	۰,۵۴۱۸۶۹	۰,۴۲۷۹	R+C
۰,۱۴۸۰۴۹	۰,۱۶۱۳۹۹	-۰,۰۸۷۶۱	-۰,۰۷۴۶	-۰,۰۶۵۹۶	-۰,۱۳۶۱۵	-۰,۰۶۷۵۲	۰,۱۴۹۵۴	۰,۱۰۷۱۴۳	R-C
C18	C17	C16	C15	C14	C13	C12	C11	C10	
۰,۶۸۸۷۶۸	۰,۶۴۸۷۸۲	۰,۳۵۰۲۶۳	۰,۳۹۷۵۶۳	۰,۳۷۰۹۳۲	۰,۳۷۳۸۱	۰,۳۵۳۱۸۱	۰,۵۰۱۰۶۷	۰,۴۹۱۰۷۳	R+C
۰,۱۴۶۰۱۹	۰,۱۶۶۹۱۱	۰,۰۹۵۴۵۲	-۰,۱۳۶۷۹	-۰,۰۴۶۴۴	-۰,۱۰۵۲۵	-۰,۱۲۵۸۸	۰,۱۲۴۲۲۴	-۰,۰۶۱۶۳	R-C

R+C (بُردار برتری) بیانگر مجموع تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عامل موردنظر و R-C (بُردار ارتباط) بیانگر اثرگذاری هر عامل بر مجموعه دیگر عوامل است؛ به بیان دیگر، اگر باشد، عامل یا معیار تأثیرگذار است و متغیر علت محسوب می‌شود و اگر باشد، عامل یا معیار تأثیرپذیر است و متغیر معلول محسوب می‌شود. با توجه به مقادیر R+C و R-C ماتریس تأثیرپذیری و تأثیرگذاری عوامل در شکل ۱ ارائه شده است:

شکل ۱. ماتریس تأثیرپذیری و تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی

با توجه به جدول ۸ و شکل ۱، عوامل تأثیرپذیری و تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی به ترتیب اولویت به شرح جدول ۹ می‌باشند.

جدول ۹. تأثیرپذیری و تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی به ترتیب اولویت

عوامل تأثیر پذیر	وزن
ایجاد بازارچه‌های محلی	-۰.۰۴۶۴
جانمایی روستاهای هدف گردشگری در نقشه‌ها	-۰.۰۶۱۶
طراحی اپلیکیشن‌های اکوتوریسم روستایی	-۰.۰۶۶۰
ایجاد مراکز تفریحی و رفاهی خاص روستا	-۰.۰۶۷۵
افزایش تورهای گردشگری	-۰.۰۷۴۶
وجود مراکز درمانی در دسترس	-۰.۰۸۷۶
وجود خدمات عمومی (پارکینگ، سرویس بهداشتی و ...)	-۰.۱۰۵۲
وجود شبکه‌های آب، برق و گاز	-۰.۱۲۵۹
وجود شبکه‌های ارتباطی (اینترنت و ...)	-۰.۱۳۶۲
وجود راه‌های ارتباطی	-۰.۱۳۶۸
عوامل تأثیر گذار	وزن
شناسایی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل	۰.۱۶۶۹
تدوین و اجرای سند راهبردی توسعه گردشگری روستایی توسط سازمان‌های مسئول	۰.۱۶۱۴
اطلاع‌رسانی مناسب از توانمندی‌های گردشگری	۰.۱۴۹۵
آموزش و فرهنگ‌سازی ساکنان روستا در راستای گردشگری	۰.۱۴۸۰
برقراری امنیت گردشگران	۰.۱۴۶۰
ارائه تسهیلات کم بهره جهت احداث اقامتگاه‌های بومگردی	۰.۱۲۴۲
ارائه تسهیلات با نرخ بهره پایین جهت توسعه صنایع دستی	۰.۱۰۷۱
ایجاد انگیزه در بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در این حوزه	۰.۰۹۵۵

نتیجه‌گیری

در این تحقیق با استفاده از روش‌های آمیخته و تکنیک دیمتل فازی، تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار روستا شناسایی گردید. پس از تجزیه و تحلیل مشخص گردید که عواملی مانند شناسایی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل، تدوین و اجرای سند راهبردی و توسعه گردشگری روستایی و اطلاع‌رسانی مناسب از توانمندی‌های گردشگری روستایی از تأثیرگذارترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار روستا به شمار می‌آیند. گردشگری می‌تواند به عنوان یک عامل مهم در توسعه و رونق روستاها عمل کند. این عامل می‌تواند به عنوان یک منبع اقتصادی جدید برای روستاها عمل کرده و اشتغالزایی و درآمدزایی برای جمعیت محلی فراهم کند. همچنین گردشگری می‌تواند به عنوان یک فرصت برای حفظ و ارتقای فرهنگ و تمدن روستایی عمل کرده و به جذب گردشگران از سراسر مناطق کمک کند. با این حال باید نکاتی در نظر گرفته شود تا توسعه گردشگری روستایی به طور پایدار و مؤثر صورت گیرد. برخی از این نکات عبارتند از: حفظ محیط زیست طبیعی روستاها، حفظ و حمایت از فرهنگ و هویت محلی، مشارکت فعال جامعه محلی در فرآیند توسعه، تأمین زیرساخت‌های لازم برای پذیرش گردشگران و توسعه خدمات مربوط به گردشگری.

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادات زیر به مسئولان مربوطه ارائه می‌شود:

* ارتقای زیرساخت‌های گردشگری: ایجاد و بهبود جاده‌ها و ... به منظور دسترسی آسان و امن برای گردشگران؛

* توسعه محل‌های اقامتی پایدار: ساخت و توسعه هتل‌ها، مهمانسراها و اقامتگاه‌هایی با استفاده از فناوری‌های پایدار همچون استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر و کاهش مصرف آب و انرژی؛

* ترویج و تبلیغ روستاها به عنوان مقصدهای گردشگری: برنامه‌های تبلیغاتی مناسبی برای جذب گردشگران به روستاها برنامه‌ریزی شود. این شامل تریلرهای تبلیغاتی، تبلیغات در رسانه‌ها، وبسایت‌های گردشگری و راهنماهای محلی می‌باشد؛

* توسعه مراکز تفریحی و تاریخی: ساخت و توسعه مراکز تفریحی و تاریخی مانند موزه‌ها، قلعه‌ها، مساجد و غیره در نظر گرفته شود. این مکان‌ها می‌توانند جاذبه‌های گردشگری مهمی باشند و افراد را به روستا جذب کنند؛

* ارائه تجربه‌های محلی: برنامه‌های گردشگری محلی برنامه‌ریزی شود تا گردشگران بتوانند با فرهنگ و زندگی روستایی آشنا شوند. این شامل تجربه‌هایی مانند زندگی در یک خانه محلی، شرکت در جشنواره‌های محلی و یا امکان شرکت در کارهای روزمره محلی می‌باشد؛

* ارائه خدمات توریستی محلی: ارائه خدماتی مانند راهنمایی توریستی، اجاره خانه‌های تعطیلاتی، رستوران‌های محلی و فروشگاه‌های محلی برنامه‌ریزی شود. این خدمات می‌توانند به روستاها در تأمین درآمد و اشتغال محلی کمک کنند؛

* توسعه مسیرهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری: ساخت و توسعه مسیرهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری در اطراف روستاها در نظر گرفته شود. این امکان برای گردشگران فراهم شود که به طبیعت بروند و از مناظر زیبا و آرامش روستا لذت ببرند؛

* ارتقاء خدمات و تسهیلات: بهبود خدمات و تسهیلات اساسی مانند راه‌ها، امکانات بهداشتی و اقامتی، پارکینگ و سرویس‌های عمومی در نظر گرفته شود. ارتقاء خدمات و تسهیلات به روستاها کمک می‌کند تا بهبود زیادی در جذب گردشگران و افزایش درآمد محلی به وجود آید؛

* همکاری با مجموعه‌های محلی: همکاری با مجموعه‌های محلی مانند تولیدکنندگان محلی، هنرمندان محلی و تعاونی‌های محلی در نظر گرفته شود. این همکاری می‌تواند به توسعه اقتصادی محلی کمک کند و محصولات و خدمات محلی را به گردشگران معرفی کند؛

* آموزش و آماده‌سازی جامعه محلی: آموزش جامعه محلی در زمینه خدمات گردشگری، مدیریت محیطی و حفاظت از منابع طبیعی در نظر گرفته شود. این آموزش‌ها می‌توانند به جامعه محلی کمک کند تا به طور پایدارتر و بهتری در صنعت گردشگری فعالیت نمایند.

منابع

- احمدی، منیژه؛ و عباسی، فریبا. (۱۴۰۰). واکاوی موانع اقتصادی توسعه گردشگری در نواحی روستایی با استفاده از نظریه بنیانی مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان زنجان، فصلنامه علمی- پژوهشی گردشگری و توسعه، ۱۰(۲)، صص ۲۹۵-۲۷۷.
- جاودان خرد، رحیم. (۱۴۰۰). شناسایی مشکلات توسعه گردشگری در مناطق روستایی شهرستان بویر احمد، فصلنامه علوم زیست محیطی و دانش جغرافیا، ۱۱(۱)، صص ۲۹-۱۱.
- جمعه‌پور، محمود؛ و احمدی، شکوفه. (۱۳۹۰). تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)، پژوهش‌های روستایی، ۲(۱)، صص ۶۳-۳۳.
- حسن کاظمی، آمنه؛ قریشی میناباد، محمدباسط؛ و آمار، تیمور. (۱۴۰۲). سطح‌بندی و گروه‌بندی مکانی مؤلفه‌های گردشگری مؤثر در پایداری نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای نمونه گردشگری شهرستان آستانه)، فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، مقالات آماده انتشار، انتشار آنلاین از تاریخ ۲۷ آبان ۱۴۰۲. https://www.jget.ir/article_178356.html

- رحیمی‌پور، بهاره؛ ظاهری، محمد؛ و کریم‌زاده، حسین. (۱۳۹۹). شناسایی و تحلیل پیش‌رانه‌های کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز)، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۹(۳۵)، صص ۹۰-۱۱۱.
- رضوانی، محمدرضا؛ و مرادی، مهنوش. (۱۳۹۱). امکان‌سنجی توسعه گردشگری با رویکرد سیستمی در روستاهای حاشیه کویر میقان اراک، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۲(۱)، صص ۴۰-۱۵.
- زاهدی، شمس‌السادات. (۱۳۸۸). توسعه پایدار. چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت.
- شایان، حمید؛ تقیلو، علی اکبر؛ و خسروبیگی، رضا. (۱۳۹۱). تحلیل نقش مشارکت مردم در پایداری اقتصاد روستایی (مطالعه موردی دهستان ایجرود بالا، شهرستان ایجرود، استان زنجان)، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۰(۱۹)، صص ۹۴-۷۱.
- عیسی‌زاده، سعید؛ و قدسی، سوده. (۱۳۹۱). محاسبه ضرایب اشتغال‌زایی بخش گردشگری در اقتصاد ایران با استفاده از مدل داده-ستانده. مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی)، ۷(۱۷)، صص ۱۷۲-۱۵۱.
- فرزین، محمدرضا؛ عباس‌پور، نیلوفر؛ اشرفی، یکتا؛ و زرغام بروجنی، حمید. (۱۳۹۸). تأثیرات توسعه گردشگری ورودی بر تولید و اشتغال بخش‌های اقتصادی: رهیافت تحلیل مسیر ساختاری، گردشگری و توسعه، ۸(۴)، صص ۵۸-۳۸.
- قلمی چراغ‌تپه، مژگان؛ دربان آستانه، علیرضا؛ و خراسانی، محمد امین. (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل پیش‌ران‌های توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ارومیه)، آینده‌پژوهی ایران، ۶(۲)، صص ۲۴۴-۲۲۱.
- محمدی، مهلا؛ مجدی، علی‌اکبر؛ و حسینی، ابوالفضل. (۱۴۰۰). توسعه گردشگری در مناطق روستایی؛ مرور سیستماتیک بر مطالعات انجام شده، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۱۱(۲)، صص ۱۱۸-۱۰۱.
- مهدوی، افسون؛ جلال‌آبادی، لیلا؛ و مبشر، سارا. (۱۴۰۱). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار منظومه‌های روستایی-شهری با تکنیک آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: منظومه فهرج)، فصلنامه چشم‌انداز شهرهای آینده، ۳(۳)، صص ۲۲-۱.
- همتی، سیما. (۱۳۹۷). نقش توانمندی‌ها و زیرساخت‌های گردشگری در توسعه گردشگری مدرن و پویایی اقتصادی با تأکید بر نقش متغیرهای سیستمی به ویژه هتل‌ها و اقامتگاه‌ها، فصلنامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۰(۲)، صص ۱۲۸-۱۰۷.
- Ashely Roe, C., & Goodwin, D. (2001). Pre-poor Tourism Strategies: Marking Tourism Work for the Poor, a Review of Experience, Nottingham, the Russell Press.
- Fafurida, F., Mulyaningsih, T. (2023). A Systematic Literature Review of Development Rural Tourism. Bucharest, 24(194): 35-48.
- Fafurida, F., Oktavilia, S., Putri, P.I., Lutfiana N.A. (2023). Tourism Village Clusters: Potential For Development At Jepara, Indonesia. Tourism, 33(2): 111-120.
- Fafurida, F., Purwaningsih, Y., Mulyanto, M., & Suryanto, S. (2023). Tourism Village Development: Measuring the Effectiveness of the Success of Village Development. Economies, 11(5), 133.
- Fontela, E. & Gabus, A. (1976). The DEMATEL observer, DEMATEL 1976 report. Battelle Geneva Research Center, Switzerland Geneva.
- Gartner, W.C. (2004). Rural Tourism Development in the USA. International Journal of Tourism Research, 6,3, ABI/INFORM Global.
- Hwang, J.H., & Lee, S.W. (2015). The effect of the rural tourism policy on non-farm income in South Korea. Tourism Management, (46): 501- 513.

- International Tourism Conference. (2006). *New Perspectives and Values in World Tourism and Tourism Management in the Future*, 2022 November 2006, Antalya, Turkey, Routledge, London, 154 pages. <https://doi.org/10.1080/13032917.2007.9687048>.
- Iorio, M., & Corsale, A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of rural studies*, 26(2), 152-162.
- Mansfeld, Y., & Jonas, A. (2006). Evaluating the Socio-cultural Carrying Capacity of Rural Tourism Communities: A 'Value Stretch' Approach. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 97(5):583-601.
- Stepanova, E., Rozkova, A., Yushkova, L., & Balisheva, M. (2023). Development of rural tourism in the regions of Russia as a factor of sustainable development of rural areas. *E3S Web of Conferences* 376, 02030.
- Wu, W. W., & Lee, Y. T. (2007). Developing global managers' competencies using the fuzzy DEMATEL method. *Expert systems with applications*, 32(2), 499-507.